

Bibliotekspolitiskt toppmöte den 14 april 2026

Sara Kjellberg, bibliotekschef, Malmö universitet

Lärosätesbiblioteken – två utmaningar och möjliga politiska åtgärder

Jag gillar ordet infrastruktur. Jag vill lyfta två frågor idag, båda med fokus på bibliotek som infrastruktur i högre utbildning

Den ena handlar om studenternas tillgång till kurslitteratur.

Och den andra om forskning kopplat till öppen vetenskap, AI, tillgång till kunskap och upphovsrätt.

Jag börjar med tillgången till kurslitteratur som är en grundförutsättning för kvalitet i utbildningen. Men just nu ser vi en målkonflikt.

Å ena sidan ökade krav på tillgänglighetsanpassning av e-böcker genom det nya tillgänglighetsdirektivet, vilket är helt rätt och viktigt för likvärdig tillgång till e-böcker för alla, oavsett om man läser med ögonen eller lyssnar.

Å andra sidan har vi e-böckernas affärsmodeller med höga priser, licensbegränsningar och begränsad samtidig användning som ökar kostnader för inköp, vilket i sin tur minskar resurserna till annan kurslitteratur.

Det detta innebär är att bibliotekens resurser riskerar att bindas upp i dyra licenser, samtidigt som färre studenter får tillgång till kurslitteratur eftersom färre böcker kan köpas in.

Det som skulle vara en förbättring riskerar i praktiken att sätta bibliotekens funktion ur spel.

Vi behöver åtgärder som adresserar prissättning, licensmodeller och ansvarsfördelning för e-böcker så att biblioteken faktiskt kan fullgöra sitt uppdrag.

Det vill säga att säkerställa likvärdig tillgång till kurslitteratur och därmed bidra till kvalitet i utbildningen oavsett om man läser med ögonen eller lyssningsläser.

Den andra frågan gäller forskning.

Det här handlar i grunden om akademisk frihet. Rätten att både ta del av, analysera och dela kunskap.

Sverige har kommit långt kring att offentligt finansierad forskning publiceras öppet tillgängligt.

Samtidigt förändras forskningslandskapet med möjligheten att analysera stora mängder text och data det som kallas text- och datautvinning, TDM.

Båda dessa pågående processer är biblioteken med och stödjer.

Vi ser då att tillgången till forskningsresultat fortfarande begränsas av upphovsrätt och licensvillkor.

Undantagen för text och datautvinning finns i lagstiftningen, men de är otydliga och ifrågasätts i praktiken.

För att stödja forskningen behövs politiska beslut, här behöver Sverige vara pådrivande på EU-nivå där upphovsrättsfrågorna kring såväl publicering som återanvändning i forskning är högaktuella.

Det som behövs är:

- att värna och förtydliga TDM-undantagen,
- att införa sekundära publiceringsrättigheter och stärka rättighetsbevarande,
- och att erkänna biblioteken som den forskningsinfrastruktur vi är.

Biblioteken är inte bara tillgång till kunskap vi är också kompetens, tekniska lösningar och stöd i publicering, AI-litteracitet och ansvarsfull användning av data.

Jag vill avrunda med att nämna ytterligare en infrastruktur, min favorit, att biblioteken också är en social infrastruktur. Det innebär att lärosätesbiblioteken som plats och genom att skapa lika tillgång till kunskap bidrar till att upprätthålla det demokratiska samhället.

Tack!